مجله مطالعات حقوق

شماره ۴۷،
دوره ۷،
سال پنجم،
زمستان ۱۴۰۱،
صص ۱-۱۶

جایگاه مسئولیت مدنی دولت درفضای سایبری با تاکید بر مقررات حقوق بین‌الملل

پردیس کریم‌پور[۱]

چکیده:

موضوع مقاله پیش رو جایگاه مسئولیت مدنی دولت در فضای سایبری است. از آنجا که مسئولیت مدنی یکی از مهمترین بخش‌های حقوق مدنی است این، مسئولیت ممکن است در نتیجه عمل مستقیم و یا غیر مستقیم دولت به مفهوم عام آن و مستخدمین دولتی به مفهوم خاص و یا اشخاصی که تحت اراده دولت‌ها عمل کنند، صورت پذیرد در حال حاضر بسیاری از خدمات اجتماعی و رفاهی در اکثر کشورها توسط دولت به صورت الکترونیکی و آنلاین و در فضای سایبری صورت می‌پذیرد. در راستای ارائه این خدمات ممکن است در نتیجه تقصیر یا خطای دولت و مستخدمین دولتی، زیانی به اشخاص خصوصی و... وارد آید که در صورت ایراد خسارت، موضوع مسئولیت دولت در فضای سایبر تحقق می‌یابد. در عرصه بین‌الملل نیز دولت‌ها از طریق فضای سایبر می‌توانند وارد نبرد سایبری که مفهومی نوظهور در عرصه بین‌الملل است، شوند و خساراتی را به دولت هدف وارد آورند که ممکن است این خسارات، تبعات زیانباری را در بخش اقتصادی، سیاسی، نظامی و... در پی داشته باشد. همه این مسائل در عرصه بین‌الملل ممکن است برای دولت مرتکب مسئولیت بین‌المللی به وجود آورد که بر طبق حقوق و عرف بین‌الملل دولت خاطی ملزم به جبران خسارت به انحاء مختلف از جمله توقف وعدم تکرار کسب رضایت و پرداخت غرامت خواهد بود. این رساله نیز در صدد آمده تا حوزه مسئولیت دولت در فضای سایبر را با توجه به مقررات حقوق بین‌الملل بررسی نماید.

کلیدواژه‌ها: مسئولیت مدنی، دولت، فضای سایبری، حقوق بین‌الملل.

۱- دانشجوی کارشناسی ارشد رشته حقوق، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران جنوب، تهران، ایران. (نویسنده مسئول)

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-07]

مقدمه:

در عصر حاضر حوزه‌های مختلف از جمله حوزه پزشکی هسته‌ای حمل‌ونقل مواجه با تحول شدند. آنچه که به عنوان عنصر مشترک همه این حوزه‌ها می‌توان نام برد موضوع اطلاعات است. دغدغه اصلی این مطلب بود که ابزار و طریقی ابداع گردد که بتوان بهره‌برداری از اطلاعات را به حد مطلوب برساند. دستگاهی به نام کامپیوتر یا رایانه که در سال ۱۹۴۶ ابداع شد این امید را به واقعیت رساند.

افزایش کارایی و ابداع نرم افزارهای پیشرفته از یک سو، پیوند ایجاد شده از طریق مخابرات و آمدن شبکه‌های ارتباطی گرایش به این وسیله و وابستگی به آن را روز به روز افزایش داد.

ایجاد فضای مجازی «سایبر» در مقابل فضای فیزیکی و حذف فاصله‌ها و سرعت دسترس‌پذیری و امکان استفاده راحت از امکانات مذکور در زمینه‌های، تجارت، اقتصاد دادرسی، اطلاع‌رسانی بر این اقبال افزود. این فضا علاوه بر محاسن بی‌شمار، معایبی نیز داراست. ویژگی خاص و متفاوت آن با فضای سنتی و حقیقی و عنصر ناشناس بودن در این عرصه سبب گشته ارتکاب جرم به نحو متفاوت و آسان‌تری از فضای حقیقی صورت پذیرد. مجرمان به سبب عدم شناسایی، فرامرزی بودن و لحاظ صرف هزینه و سود از بهره‌مندی این فضا جهت اهداف مجرمانه غافل نشده‌اند.

طبیعی است همه عرصه‌ها به ویژه عرصه حقوق باید با چالش‌ها و مشکلات اجتناب‌ناپذیر این فضا و عرصه خود را آماده نماید. البته در برخورد با این موضوع همانند سایر موضوعات کیفری تدبیر، مقابله و پیشگیری دو راه حلی است که پیش‌روی ماست و به تجربه این موضوع ثابت شده که بحث پیشگیری –که در قانون اساسی از جمله تکالیف قوه قضاییه ذکر شده– برای رفع معضل، نسخه و تدبیر مناسب‌تری طرح بحث جرم‌زدایی و بهداشت، قضایی تهیه و تدوین لایحه پیشگیری از وقوع جرم بر صحت این دیدگاه در کشور ما دلالت دارد. یکی از کاربران مهم و با نفوذ این فضا دولت‌ها می‌باشند. به جهت سریع آسان کم هزینه بودن ارائه خدمات توسط دولت‌ها در حوزه سایبر ممکن است در زمان ارائه خدمات از سوی دولت یا کارمندان آن خساراتی به بار آید که دولت را ملزم به جبران زیان وارده نماید در عرصه بین‌الملل نیز دولت‌ها می‌توانند از طریق فضای سایبر وارد نبرد سایبری علیه یکدیگر شوند و خساراتی را به بار بیاورند. به سبب نداشتن سابقه وجودی ماهیت خاص و منحصر به فرد این فضا که مرزهای جغرافیایی را به راحتی کنار گذاشته و یک سری موضوعات و مسائل بدیع را در عرصه خود ایجاد کرده است سعی و تلاش بسیار حقوقدانان را هم در عرصه داخلی کشورها و هم در عرصه بین‌الملل برای وضع حقوق و قوانین طلبد. حقوقدانان باید قوانینی تدبیر نمایند تا این فضا به بستری برای ارتکاب جرم و آسیب رساندن افراد به یگدیگر مبدل نشود و اگر هم چنین اتفاقی رخ داد قوانین انسجام یافته‌ای وجود داشته باشد تا بتوان به جرم مرتکب شده در این فضا رسیدگی و مجازات متناسب را تعیین و خسارات وارده آمده را جبران نمود.

واژه «مسئولیت» در لغت به معنای «آنچه که انسان عهده‌دار آن باشد از وظایف و اعمال و افعال، این واژه اسم مفعول از سال به معنای پرسیده شده و خواسته شده می‌باشد. در عرف و اصطلاح نیز وقتی که از مسئول سخن به میان آورده می‌شود منظور شخصی است که باید در مقابل آنچه که از او خواسته می‌شود پاسخگو باشد. هرگاه بر اثر کردار و رفتار شخص یا

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-07]

اشخاصی به دیگر فرد یا افراد جامعه خسارتی وارد، آید مسئولیت مدنی تحقق می‌یابد و به عبارت ساده از مسئولیت مدنی به عنوان زیان خصوصی» می‌توان نام برد.

ماده ۱۳۸۲ قانون مدنی فرانسه بدون اشاره مستقیم به عنوان مسئولیت مدنی، به تعریف آن پرداخته است: «هر عملی از انسان که به دیگری زیان برساند کسی که بر اثر عمل او زیان به بار آمده مسئول جبران زیان است». به طور کلی مسئولیت مدنی، مفاهیمی‌چون خسارت و ترمیم آن را به یاد می‌آورد. مسئولیت مدنی با بیمه به ویژه بیمه خسارت که هدف آن نیز جبران خسارت زیان دیدگان است، تفاوت دارد.زیرا بیمه‌گر با خسارت وارده کاملاً بی ارتباط است، اما مسئول لزوماً با خسارت کم و بیش ارتباط تنگاتنگی دارد، حتی اگر عامل آن نباشد.

مسئولیت مدنی رابطه دینی ویژه‌ای بین زیان دیده و مسئول به وجود می‌آورد. در ایجاد این رابطه دینی، اراده هیچیک از آن دو حاکم نیست. حتی در موردی که مسئول به عمد به دیگران زیان می‌رساند، چون مقصود او اضرار نه ایجاد دین برای خود کار او را باید در زمره وقایع حقوقی شمرد.

مسئولیت مدنی هیچگاه نتیجه مستقیم عمل حقوقی نیست؛ مسئولیت مدنی در واقع وسیله‌ای است که توسط آن جامعه می‌تواند ریسک آسیب و صدمه به دیگران را با تهدید آسیب‌رسانندگان به جبران خسارت کاهش دهد. مسئولیت مدنی بدون تردید یکی از مهمترین بخش‌های حقوق مدنی است و حتی گرایش به آن دارد که یک رشته مستقل حقوقی به شمار آید. در این رشته از حقوق، هنگامی‌که از مسئولیت سخن به میان می‌آید، به طور متعارف رابطه میان افراد و اشخاص خصوصی به ذهن متبادر می‌گردد. رابطه‌ای که به موجب آن، یکی در برابر دیگری به سبب زیانی که به او وارد آورده است مکلف به جبران خسارت می‌شود. اما ممکن است مسئولیت مدنی در نتیجه عمل مستقیم و یا غیرمستقیم دولت به مفهوم عام آن و مستخدمین دولتی به خاص صورت گیرد پذیرش اصل مسئولیت پذیری دولت‌ها از مصادیق بارز دموکراسی و از مفهوم آثار حاکمیت قانون بر همگان و از مظاهر کنترل قدرت زمامداران تلقی می‌شود. تغییر جایگاه دولت از دولت ناظم به دولت خدمتگذار، لزوم حمایت گسترده‌تر از شهروندان به جهت کسب مشروعیت و بیش از همه رعایت اصل انصاف و عدالت، مسئولیت جبران خسارت را توسط دولت محرز می‌سازد.

بعد از گذر از دوران مصونیت مطلق، دولت اولین مبنایی که برای مسئولیت در نظر گرفته شد، مبنای تقصیر بود. بر طبق مبنای موصوف هرگاه بر اثر خطای مستخدم و یا نقض وسایل (تقصیر مستخدم و یا تقصیر عام دولت) ضرری به افراد وارد می‌شد، دولت باید از عهده جبران خسارات بر می‌آمد.

شرط تحقق چنین مسئولیتی احراز تقصیر ورود زیان به افراد و رابطه علیت بین فعل انجام شده و ضرر وارد شده بود.

در قاعده مسئولیت مدنی، دولت هرگاه مستخدم موجبات زیان را فراهم نمود باید به جبران خسارات بپردازد اما جایی که وی در تحقق چنین خساراتی نقش نداشته باشد و یا نقایص کمی و کیفی موجبات آن را فراهم آورد، دولت باید از عهده جبران آن برآید اما آنچه دارای اهمیت است، حمایتی است که دولت از شهروندان خود به عمل آورد و بدان وسیله تأمین اجتماعی را در جامعه برقرار وعدالت و انصاف را برپا می‌سازد زیان دیده برای مطالبه خسارات خود هم نیازمند اثبات تقصیر دولت یا مستخدم آن است و هم احراز رابطه سببیت شرط جبران خسارت ناشی از تقصیر دولت می‌باشد.

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-07]

مبانی مسئولیت مدنی دولت نیز همچون مبانی سایر مسئولیت‌های، مدنی ریشه در قواعد فقهی همچون لاضرر، نفی عسر و حرج و اتلاف دارد. همچنین نظریه‌های تقصیر و خطر از جمله مهمترین نظریه‌های مؤید مسئولیت مدنی دولت می‌باشند. از سویی دیگر، موضوع حقوق فضای رایانه‌ای و اینترنتی، در سال‌های اخیر مورد بحث‌های فراوانی قرار گرفت تا این که در دهه ۱۹۹۰ میلادی واژه سایبر جایگزین عناوین دیگر مانند فناوری اطلاعات و ارتباطات و حقوق انفورماتیک شد و حقوق سایبری به شکل رسمی‌تری مورد تأیید علمای حقوق واقع گردید.

در سال‌های اخیر گسترش مبادلات و فعالیت‌ها در فضای سایبری منجر به افزایش خدمات‌رسانی دولت در این فضا گردیده است. به طوری که مفهوم دولت الکترونیک و خدمات دولت الکترونیکی به شکل خاصی تجلی یافته است.

در حال حاضر بسیاری از خدمات اجتماعی در اکثر کشورها به صورت مجازی و در فضای سایبری صورت می‌گیرد و در این راستا ممکن است در نتیجه تقصیر یا خطای دولت و مستخدمین دولتی، زیانی به اشخاص خصوصی وارد آید که در صورت ایراد زیان موضوع مسئولیت مدنی دولت در فضای سایبر تحقق خواهد یافت.

در بسیاری از کشورها این مفهوم پذیرفته شده و در عرصه بین‌المللی هرچند هنوز معاهده‌ای الزام‌آور و عام میان دولت‌ها در خصوص مسئولیت بین‌المللی به وجود نیامده اما مقررات عرفی و قواعد آمره‌ای در این حوزه می‌توان یافت. ضمن اینکه باب بررسی معاهدات دوجانبه یا چند جانبه خاص در این زمینه باز است. با توجه به مقدمه حاضر عنوان این پژوهش: جایگاه مسئولیت مدنی دولت در فضای سایبر با تاکید بر مقررات حقوق بین‌الملل، می‌باشد.

مبانی نظری:

مفهوم مسئولیت مدنی

مسئول از آنجا که اسم مفعول است، به معنی پرسیده شده و درخواست شده و بازخواست شده می‌باشد. مسئولیت اسم مصدر است و از مصدر سوال گرفته شده و سوال به معنی پرسیدن، در خواست کردن و باز خواست کردن می‌باشد که از این سه معنی، معنی سوم بیشتر به گفتار ما ارتباط دارد. لفظ مسئولیت نیز مانند الفاظ مالکیت الوهیت و معلولیت ساخته شده و معادل Responsibility در زبان انگلیسی است. مسئولیت گونه‌های مختلفی دارد که مهمترین آن‌ها مسئولیت اخلاقی و مسئولیت قانونی است. مسئولیت قانونی خود شامل مسئولیت کیفری و مسئولیت مدنی می‌باشد مسئولیت اخلاقی در صورتی حاصل شود که انسان مرتکب گناه شود و مسئول، کسی است که در مقابل خدا یا وجدان خود احساس مسئولیت کند. اما در مورد مسئولیت قانونی موضوع فرق می‌کند. قواعد حقوقی هدفی جزء تنظیم روابط انسان‌ها در اجتماع ندارند و مسئولیت قانونی بدون وجود خسارت و زیان افراد یا جامعه تحقق پیدا نمی‌کند البته نباید تصور کرد که قواعد حقوقی از اصول اخلاقی دور مانده بلکه برعکس قانون گذاران سعی می‌کنند که در زمینه مسئولیت قانونی مترجم اصول اخلاقی باشند و اصول مذکور را در تدوین قانون رعایت کنند. در رژیم حقوقی کامن لا، مسئولیت مدنی (tort) عبارت است از یک خطای، مدنی یعنی غیر از یک نقض قرارداد، که قانون برای آن راهکارهای جبران خسارت را فراهم آورده است منشأهای مسئولیت مدنی مدرن در دادخواهی‌های جبران تعدی و تجاوز، مبتنی بر صدمه غیرمستقیم نهفته است. خود واژه «tort» از حقوق فرانسه اخذ شده است و معنای تحت‌اللفظی آن خطا. است در زبان فرانسه عبارت «اشتباه

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-07]

داشتن به خطا کردن» ترجمه شده است و معادل قانونی آن در نظام‌های حقوقی مدنی عبارت است از تخلف خطای خارج از قرارداد. مسئولیت مدنی عبارتست از تعهد و الزامی‌که شخص به جبران زیان وارد شده به دیگری دارد اعم از اینکه زیان مذکور در اثر عمل شخص مسئول و یا عمل اشخاص وابسته به او و یا ناشی از اشیاء و اموال تحت مالکیت یا تصرف او باشد و اکثر ادعاهای قانونی به صورت مسئولیت مدنی اقامه می‌شوند. کتاب راهنمای قانون مسئولیت مدنی اثر ویلیام پروسر در بخش معروف به «تعهدات»، مسئولیت مدنی را به عنوان اصطلاح بکار رفته برای یک دسته گوناگون و کم وبیش غیرمرتبط از خطاهای مدنی غیر از نقض قرارداد تعریف کرده است که دادگاه برای آن دادخواهی در قالب دعوای خسارت را فراهم خواهد ساخت.

علاوه بر خسارات، در طیف محدودی از موارد قانون مسئولیت مدنی رفع مزاحمت وخسارت بدون مراجعه به مراجع قانونی برای مثال استفاده از زور معقول و متناسب برای دفع متجاوز را جایز شمارد. علاوه بر آن، در مورد یک خطای مستمر، یا حتی جایی که صرفاً بیم تهدید آسیب و زیان وجود دارد، محاکم گاهی دستور جلوگیری از ادامه یا تهدید آسیب و زیان را صادر می‌کنند. قانون مسئولیت مدنی برای حمایت از منافع شخص در امنیت، بدنی اموال عینی، منابع مالی و اعتبار بکار می‌رود. دخل و تصرف در یکی از این منافع به وسیله اقامه دعوای جبران خسارت معمولاً به شکل خسارت تقویم نشده قابل جبران است لذا هدف قانون مسئولیت مدنی عبارت است از بازگرداندن شخص زیان دیده به جایگاه و وضعیتی که قبل از وقوع تخلف داشت. (اصل انتظار یا وضعیتی که شخص در صورت عدم تحقق حادثه آن به سر می‌برد. در مسئولیت مدنی و کیفری فرد مسئول، باید مرتکب فعل یا ترک فعلی شود، که به دیگری ضرر رساند. در مسئولیت مدنی ضرر متوجه شخص خصوص و در کیفری متوجه جامعه است. لذا هدف از مسئولیت کیفری مجازات مجرم است و مجازات باید متناسب با اهمیت تقصیر ارتکابی باشد. اما هدف از مسئولیت مدنی جبران ضرر و زیان وارده به زیان دیده است و با میزان این زیان سنجیده می‌شود. با این وجود بین مسئولیت مدنی و کیفری گاهی ارتباطاتی وجود دارد. مثلاً یک عمل واحد می‌تواند هر دو مسئولیت را در پی داشته باشد.

در اکثر کشورها مسئولیت‌های مدنی نوعاً به به سه دسته بزرگ تقسیم شده‌اند: مسئولیت‌های مدنی ناشی از فعل زیان‌بار، عمدی مسئولیت مدنی ناشی از فعل زیان بار غیرعمدی و مزاحمت. دسته‌های دیگر یا دسته‌های فرعی در برخی کشورها شناسایی شده‌اند. برخی مسئولیت‌های مدنی عبارتند از مسئولیت‌های ناشی از حوادث مسئولیت محض زیرا خواهان می‌تواند فقط با ابراز اینکه تخلف واقع شده است خسارت دریافت کند، وچون خوانده مرتکب تخلف شده است نیازی به اثبات وضعیت روحی خوانده یا تقصیر او در وظیفه مراقبت لازم نیست.

مفهوم فضای سایبری

در زبان فارسی مفهوم دقیق و کاملاً پذیرفته شده‌ای از اصطلاح «سایبر» وجود ندارد. برخی از صاحب نظران معتقدند که مفهوم سایبر در سطح بین‌المللی بسط پیدا کرده و رواج عام یافته است، لذا این واژه تبدیل به یک لغت بین‌المللی شده است.

تعریف فضای سایبر

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-07]

اندیشمندان معتقدند که ترجمه این لغت یا یافتن معادل برای آن ممکن است دایره شمول و مفهوم آن را محدود کند لذا توصیه می‌کنند که همانند واژه تلفن که در سطح بین‌المللی مفهوم یکسانی دارد و در همه نقاط جهان به یک معنا و لفظ مشترک بکار می‌رود واژه سایبر نیز باید با یک لفظ مشترک بین‌المللی استعمال شود. با این وجود در زبان فارسی لغت «سایبر» را معادل واژه «مجاز» و لغت اسپیس را معادل واژه «فضا» ترجمه کرده‌اند و ترکیب «سایبر اسپیس» را معادل «فضای مجازی» دانسته‌اند. در همین معنا ترکیبات دیگری نظیر «جامعه مجازی» یا «شهروند مجازی» و «فروشگاه‌های مجازی» و امثال آن مطرح می‌شود. همه این ترکیبات در فضای مجازی مطرح میشوند.

همچنین در برخی از اسناد ترکیب فضای تولید و تبادل اطلاعات با شکل اختصاری فتا به رسمی عنوان معادل مفهومی «سایبر اسپیس» مطرح شده است. با توجه به آنچه گذشت می‌توان نتیجه گرفت که منظور از فضای مجازی یا همان فضای سایبری عبارت است از فضایی که ما از طریق فن آوری مبتنی بر رایانه وارد آن می‌شویم این فضا از زمان روشن کردن رایانه در مقابل ما قرار می‌گیرد و ما با اعمال هرگونه دستوری نسبت به رایانه عملیاتی را در فضای مزبور انجام می‌دهیم و در واقع در فضای سایبر فعالیت می‌کنیم.

کاربرد فضای سایبر

مفهوم سایبر فقط به کار اینترنت محدود نمی‌شود و تمام روابط اجتماعی که فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی (ICT) در آن به کار رفته را شامل می‌شود. از جمله سیستم ثبت کامپیوتری، سیستم‌های سخنگوی اتوماتیک و کارت‌های هوشمند را در بر می‌گیرد به علت شمول زیاد تسهیلات دیجیتالی برای کالاهای متعدد مانند کفش‌های شمارنده قدم و مایکروفر باید عنصر زندگی مجازی موقت را نیز به تعریف اضافه کنیم تعریف فضای سایبر به عنوان فضای میان سخت‌افزارهای پیشرفته با انسان هر چند مرتبط با زندگی اجتماعی وی باشد مقصود ما را در این رساله برآورده نمی‌سازد. زیرا حقوق بشر در روابط میان دولت و شهروندان از اهمیت زیادی برخوردار است تا حقوق بشر در ارتباط با انسان و ماشین‌ها، لذا منظور ما از فضای سایبر فضای موجود میان انسان و ماشین در مواردی است که دولت در کارکرد آن ماشین دخالت دارد و یا موظف به دخالت است. بهترین مصداق چنین فضایی، فضای موجود در میان رسانه‌های جمعی مانند،فاکس،موبایل ماهواره و اینترنت است. تفاوت بارزی که میان اینترنت و ماهواره با دیگر وسایل ارتباطی وجود دارد وجود فناوری راه گزینی بسته‌ای در اینترنت و ماهواره است این فناوری به اطلاعات موجود در اینترنت و ماهواره این اجازه را می‌دهد که بدون توجه به مبدأ به مقصد خود برسند در حالی که در دیگر رسانه‌ها با کمک فناوری مداری اطلاعات تنها از یک مسیر عبور می‌کنند. اما تفاوت بنیادین اینترنت با ماهواره در ویژگی انباشتگی، این قابلیت را داراست که افراد با منافع مشترک بتوانند به یکدیگر ملحق شوند و مجموعه ای قدرتمند را تشکیل دهند. مثلاً علاقه‌مندان به تجاوز به عنف با شناسایی یکدیگر دست به جرائم دسته جمعی می‌زنند. در حالی که اطلاعات در ماهواره یک سویه است اینترنت به علت ویژگی فعل و انفعالی اطلاعات است که دارای چنین خصوصیتی شده است.

این ویژگی در کنار دیگر ویژگی‌های اختصاصی اینترنت آن را تبدیل به دنیای متفاوتی کرده است که حقوق مختص به خود را می‌طلبد. مقصود ما نیز از کاربرد فضای سایبر همین است. کاربرد فضای سایبر به مجموعه‌هایی از ارتباطات درونی

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-07]

انسان‌ها از طریق کامپیوتر و مسائل مخابراتی بدون در نظر گرفتن جغرافیای فیزیکی گفته شود. یک سیستم آنلاین نمونه‌ای از فضای سایبر است که کاربران آن می‌توانند از طریق ایمیل با یکدیگر ارتباط بر قرار کنند. بر خلاف فضای واقعی، در فضای سایبر نیاز به جابه‌جایی‌های فیزیکی نیست و کلیه اعمال فقط از طریق فشردن کلیدها یاحرکات ماوس صورت می‌گیرد. این عدم جابجایی فیزیکی، محققان را واداشت که به مطالعه برخی شباهت‌های فضای سایبر با حالت‌های ناهشیاری بخصوص حالت‌های ذهنی‌ای که در رویاها ظاهر می‌شوند، بپردازند.

امنیت حریم خصوصی

امنیت و حریم خصوصی یکی از حقوق بنیادین بشری

تعریف حریم خصوصی

حریم خصوصی به دو معنا بکار می‌رود. در معنای اول این اصطلاح به مفهوم حوزه‌ای خصوص و تعرض‌ناپذیر از حیات فردی انسان است در این مفهوم این اصطلاح معادل عبارت انگلیسی می‌باشد. در معنای دوم که البته مبتنی بر مسامحه در تعبیر نیز می‌باشد این اصطلاح به معنی حق افراد در مصون بودن از تعرض، می‌باشد و می‌توان آن را حق بهره‌مندی از حریم خصوصی نیز نامید، که البته برای رعایت اختصار، اصطلاح حریم خصوصی بیشتر در همین معنی اخیر بکار می‌رود. اصطلاح حریم خصوصی معادل عبارت Right of Privacy در زبان انگلیسی می‌باشد. در دهه ۱۹۹۰ میلادی یکی از قضات دادگاه عالی ایالات متحده آمریکا به نام «لوئیس براندایس» در مقاله‌ای با با عنوان «حق مصونیت حریم خصوصی» برای اولین بار این مسئله را مطرح و آن را حق افراد برای تنها بودن تعریف کرد.

هرچند ارائه تعریف مورد اتفاق و اجماع از اصطلاح مورد نظر بسیار دشوار است لیکن سعی برای تقریب به ذهن تعریفی اجمالی از آن ارائه نمائیم موارد ذیل نمونه‌هایی از تعاریف ارائه شده توسط اندیشمندان غربی می‌باشد حق شخص مبنی بر اینکه تنها به حال خود رها شود.

-تمایل اشخاص به اینکه آزادانه تصمیم بگیرند که تحت چه شرایطی و تا چه میزانی خود، وضعیت و رفتارشان را برای دیگران فاش کنند.

-حق اشخاص دایر بر اینکه در مقابل هرگونه مداخله در زندگی یا امور شخصی یا امور خانوادگی از طریق ابزارهای فیزیکی یا افشاء اطلاعات مصون بمانند.

کمیته‌ای به نام کالکات در انگلستان تعریف زیر را به عنوان تعریف قانونی می‌پذیرد: «حق افراد برای حمایت شدن در مقابل وارد شدن بدون اجازه به امور زندگی افراد و خانواده‌هایشان با ابزار مستقیم فیزیکی یا بوسیله نشر اطلاعات تعریف حریم خصوصی بطور وسیعی ارتباط با شرایط محیطی و زمینه‌ای موجود دارد. در اسناد بین‌المللی و قوانین مختلف تعاریف متفاوتی از حریم خصوصی ارائه شده است.

حریم خصوصی ترسیم خط و مرزی است که جامعه می‌تواند وارد امور شخص شود. حریم خصوصی، قلمرویی از زندگی شخصی است که انسان نوعی و متعارف با درک نیازهای جامعه در هیچ وضعیتی تجاوز به آن را مجاز نمیداند مالکیت افراد به شرافت و حیثیت خود مهمترین هدف حریم خصوصی محسوب می‌شود حریم خصوصی محدوده‌ای است شامل

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-07]

اعمال و رفتار و اندیشه‌های مشخص، معین که آن شخص آنها را افشا نکرده است و مایل نیست افشا شوند. در واقع حریم گنجینه‌ای از کار و رفتار و اندیشه درونی شخص است ملک خصوص منزل، محل کار، خصوصی اطلاعات شخصی، ارتباطات خصوصی پوشاک و لوازم شخصی از مصادیق حریم خصوصی‌اند.

همچنین می‌توان بین انواع حریم خصوصی از قبیل حریم خصوص روان شناختی و حریم خصوص ارتباطات قائل به تفکیک شویم. البته هدف از بیان حریم خصوصی، حریم خصوصی اطلاعات در این رساله می‌باشد. حریم خصوصی اطلاعات شامل گردآوری استفاده و پخش اطلاعات راجع به افراد است. حق حریم اطلاعات خصوصی نیز حق نظارت بر افشا و دسترسی به اطلاعات شخصی است. به سخن دیگر حقی است بر میزانی از رازداری و محرمانگی. گردآوری اطلاعات حساس بدون اذن و علم فرد می‌تواند سلاحی بالقوه در دست صاحبان قدرت و منصب باشد. پیداست که بیشتر مردم در ملاء عام و در انظار مردم به گونه‌ای دیگر عمل می‌کنند. در این شرایط طبیعی است که فرد کارهای خود را با محدودیت و احتیاط انجام دهد.

مردم حق دارند تحت حمایت قانون باشند و از دید فرهنگ رایانه ای این حمایت شامل حریم خصوصی اطلاعات نیز هست. بنابراین، این ارزش کمتر از ارزشهای بنیادین دیگر نیست. زیرا در دوران فرهنگ اطلاعات قدر متیقنی از حریم خصوصی برای امنیت و شکوفایی انسان لازم است عده ای، حریم خصوصی را عبارت از حق تنها ماندن» یا «حق داشتن تنهایی دانند.» در تعاریف، نیست لذا فضولی و انزوای شخص همیشه ملازمه با محل (سکونت) و یا نوع ارتباط (تلفنی) نداشته و حصری سیستم حقوقی می‌تواند دامنه شمول آن را گسترش کمی‌و کیفی دهد.در تعریف واژهٔ «تنهایی» هم، اتفاق نظر وجود ندارد و نمی‌توان به طور قطع از مفهوم آن تعریف واحدی به دست رد به همین دلیل حقوق دانان آمریکایی در تبیین «تنهایی» تحلیل نوعی از آن ارائه میدهند: «انتظار معقول از حق خلوت، مثلاً افرادی که با تلفن صحبت میکنند نوعاً مایلند که صحبت‌هایشان پنهان بماند، اما کسانی که در یک مجلس عمومی‌یا مثلاً قهوه خانه به صحبت نشسته اند نوعاً انتظار ندارند که حرف‌هایشان شنود نشود.

الف- اهمیت حریم

حمایت از حریم خصوصی به راستی حمایت از اهداف مهم انسان است. برخی نیز بر این باورند که حریم خصوصی متضمن پناهگاه امن و محفوظی است و مردم در این مأمن می‌توانند از بازرسی دقیق و نکوهش بار درباره خود در امان باشند گسترده ایمن و مأمن همان حوزه خصوصی شخص است و او آنجا شرایط زندگی و رفتار خود را شخصاً اداره می‌کند به سخن دیگر، شخص می‌تواند اطلاعات خصوصی و روش حضور خود در اجتماع را هدایت کند و زیر چتر حمایت قانون به مقابله با نقص حریم خود برخیزد. بنابراین در اهمیت حریم خصوصی همین بس که در حوزه خصوصی است که شخص می‌تواند فردیت خویش را اعمال نماید. عدم شناسایی یک حریم خصوصی برای به معنای نابودیت فردیت اوست چون در آن صورت وجدان کارآیی‌اش را از دست می‌دهد. با از بین بردن حریم خصوصی چیزی جز عروسک‌های خیمه شب بازی با صورت‌های انسانی باقی نمی‌ماند. برای بیان روند تعرض به حوزه‌های حریم خصوصی می‌توان از مصادیق دهگانه تعرض به این حریم در قطعنامه کنگره بین‌المللی حقوقدانان در استکهلم، سال ۱۹۶۷ استفاده

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-07]

کرد: ۱- مداخله در زندگی خصوصی و داخلی افراد ۲- تعرض به تمامیت جسمانی و روانی ۳- ایجاد محدودیت اخلاقی و معنوی تعرض به حیثیت و شرافت و شهرت افراد ۴- تفسیر نابجا از گفته‌ها و اعمال اشخاص ۵- استفاده از اسم هویت و عکس افراد برای مقاصد تجاری و تبلیغاتی ۶- افشای امور ناراحت کننده مربوط به زندگی خصوصی افراد ۷- اقدام به جاسوسی و تحت نظر قرار دادن افراد ۸- توقیف و یا بازرسی مکاتبات فرد ۹- سوءاستفاده از مکاتبات کتبی یا شفاهی ۱۰- افشای اطلاعات شغلی و حرفه‌ای.

در حقوق فرانسه نیز ماده ۹ قانون مدنی به خوبی مفهوم حریم خصو را منعکس می‌کند. در اولین پاراگراف این مسئله بیان می‌گردد که هر کس حق دارد که بخواهد حریم خصوصی‌اش بدون کنجکاوی محترم شمرده شود؛ اما ضمانت اجرایی آن فقط هنگامی اعمال می‌شود که مطابق بند ۲ این ماده محرمیت زندگی خصوصی نقض شده باشد. می‌توان بیان کرد یکی از مواردی که جز حریم خصوصی افراد محسـوب شود اطلاعات آن‌ها در فضای سایبری است. داده‌هایی که هر یک از آن‌ها به هنگام بهره‌مندی از فضای سایبری توسط کاربران در این محیط جابجا می‌شوند که ممکن است هر یک از این داده‌ها مورد تعرض و تجاوز واقع شوند و مسأله نقض حریم خصوصی کاربران در فضای مجازی را ایجاد کنند. مطابق ماده ۶۰ قانون تجارت الکترونیکی، اسرار تجاری الکترونیکی نیز داده پیامی‌است که شامل اطلاعات، فرمول‌ها، الگوها، نرم‌افزارها و برنامه‌ها، ابزار و روش‌ها، تکنیک‌ها و فرآیندها، تألیفات فشرده نشده روش‌های انجام تجارت داد و ستد فنون نقشه‌ها و اطلاعات مالی، فهرست مشتریان، طرح‌های تجاری و امثال اینهاست که به طور مستقل دارای ارزش اقتصادی بوده و در دسترس عموم قرار ندارد و تلاش‌های معقولانه برای حفظ و حراست از آنها باید صورت پذیرد.

ب - انواع حریم خصوصی

حریم خصوصی را می‌توان در چهار حوزه ی مجزا ولی مرتبط مورد بررسی قرار داد:

۱ - حریم خصوصی ارضی

این حوزه از حریم خصوصی در برگیرنده یکی از ابتدایی‌ترین و سنتی‌ترین اشکال حق افراد دایر بر لزوم محترم و مصون از تعرض بودن منازل مسکونی است. در باب حریم خصوصی اشخاص در منزل و اماکن تحت تصرف آنها اختلاف نظر قابل توجه میان اهل فن به چشم نمی‌خورد. این حق ریشه در حقوق اساسی افراد و همچنین حقوق بشر دارد و از فروع اصل کلی آزادی افراد در انتخاب مسکن و مصونیت از هرگونه تعرض است. مبنای این حق آن است که «مسکن افراد و به تبع آن سایر اماکن مشابه نهانترین نهانخانه ایشان بوده و اگر حقی برای افراد دایر بر پوشیده نگاه داشتن ابعاد شخصی و اسرار خود به رسمیت شناخته شده است که چنین نیز هست هیچ مکانی مناسب‌تر از مسکن برای اعمال این حق وجود ندارد البته این حق نیز همچون همه اشکال، حق، تنها به عنوان اصل، پذیرفته شد و نفوذ و اعتبار آن منافاتی با اعمال پاره ای استثناهای خاص و قانونی ندارد از جمله این استثناها می‌توان به امکان تفتیش و بارزسی از قبیل اجرای حکم مقام صلاحیتدار و قضائی، بازدید محل برای مسائل مالیاتی و عوارض قانونی و یا بهداشت محیط کار و مواردی چون جرم مشهود و امثال آن اشاره کرد.

۲-حریم خصوصی اطلاعاتی

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-07]

حریم این حوزه از مباحث مربوط به حریم خصوصی که در برخی نظام‌های حقوقی تحت عنوان حمایت داده‌ها مورد بررسی قرار میگیرد در برگیرنده قواعد حاکم بر پردازش داده‌ها و اطلاعات مربوطه به اشخاص است. منظور از پردازش هرگونه،تحصیل نگهداری، سازماندهی، ذخیره، هک و اصلاح، جایگزین کردن، استعمال، افشاء انتقال انتشار و اقدامات مشابه در خصوص داده‌ها است. با این تعاریف روشن می‌شود که برخلاف تصور رایج اصل مباحث این حوزه فی‌نفسه ارتباطی به ظهور فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی نداشته و پیش‌تر نیز امکان نقض این حق به صورت بالقوه و حتی بالفعل وجود داشته است لیکن پیدایش این فناوری‌ها موجب تسهیل و ترویج این قبیل اعمال در مقیاسی فوق تصور گردید و از همین رو جامعه امروز بیش از پیش نگران سوءاستفاده‌های احتمالی از اطلاعات خصوصی اشخاص است همچنین باید دانست که منظور از اطلاعات خصوصی در این مبحث لزوماً اطلاعات سری دارای ماهیت محرمانه نیست بلکه هرگونه اطلاعات مربوط به اشخاص از جمله اطلاعات مربوط به علایق، سلایق و اطلاعات مربوط به منابع مالی و درآمد اطلاعات مربوط به نیازهای شخصی، اعتقادات خصوصیات فردی وابستگی‌های قومی-نژادی هویت فرهنگی و به طور کلی اطلاعاتی که بالقوه قابل استناد به ضرر شخص موضوع اطلاعات یا حداقل بهبود اشخاص دیگر باشند را شامل می‌شود.

روش تحقیق:

روش انجام تحقیق به اقتضای، موضوع روش کتابخانه‌ای بوده است که با استفاده از کتب مقالات تحقیقات متخصصین و با استفاده از سایت‌های مختلف اینترنتی پس از مطالعه تحقیق مذکور به روش فیش‌برداری صورت گرفته است.جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها در این تحقیق از روش توصیفی-تحلیلی استفاده خواهد گردید.

یافته‌ها:

نحوه جبران خسارات وارده

در خصوص مسؤولیت بینالمللی دولت دو نظریه وجود دارد ۱- نظریه خطا ۲ -نظریه مسئولیت ناشی از اعمال منع نشده در نظریه خطا لازم است تا تخلف دولت و تقصیر دولت اثبات شود، در نظریه خطر لازم است تا فقط تخلف دولت اثبات شود و در نظریه مسئولیت ناشی از اعمال منع نشده (یا مسئولیت ناشی از اعمال (خطرناک) صرفاً لازم است تا ورود خسارت اثبات شود حتی اگر تخلفی رخ نداده باشد. نتیجه اتخاذ هر یک از این سه رویکرد نیز متفاوت خواهد بود. در حالی که دولت مسؤول در رویکرد اول و دوم موظف به جبران خسارت کامل (اعم از اعاده وضع به حال سابق، توقف عمل متخلفانه تضمین به عدم تکرار عمل متخلفانه و پرداخت غرامت) است، دولت مسئول در رویکرد سوم تنها موظف به پرداخت غرامت خواهد بود.

مسئله اصلی در طرح مسئولیت دولت ناشی از حملات سایبری به علت پیچیدگی شبکه‌های اینترنتی و بازیگران اینترنتی مرتکب حمله سایبری است و تکیه بر نظریه خطر نمی‌تواند اهداف این نظریه را تأمین نماید. به عبارت دیگر نظریه خطر در جایی کارآیی دارد که مرتکب مشخص باشد. از سوی دیگر احراز تقصیر می‌تواند در انتساب عمل به دولت کمک‌کننده باشد. در واقع از طریق احراز تقصیر می‌توان دولت مسؤول در حمله سایبری را. یافت تقصیر در این مورد در احراز انتساب عمل، طریقت خواهد داشت و اثبات تقصیر می‌تواند یکی از راههای احراز انتساب باشد، کما اینکه در حقوق

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-07]

داخلی نیز برخی قائل به طریقت تقصیر در اثبات رابطه سببیت.هستند. لذا تأکید بر تقصیر یا سوء نیت می‌تواند تا حدودی این اطمینان را حاصل کند که با یافتن مقصر» در اصل «مرتکب» را نیز یافته ایم. لذا نظریه تقصیر برای طرح مسؤولیت دولت ناشی از حملات سایبری مناسب‌تر به نظر میرسد.باید توجه داشت که ابتنای مسئولیت بین‌المللی دولت ناشی از حملات سایبری بر نظریه موجب می‌شود تا نتیجه مسئولیت صرفاً به پرداخت غرامت محدود نشود بلکه دولت متخلف ملزم به توقف و عدم تکرار نقض تعهد خود نیز گردد. طبق ماده ۳۴ طرح پیش نویس مسؤولیت بین‌المللی دولت‌ها جبران کامل زیان ناشی از فعل متخلفانه بین‌المللی اعاده وضع به حال سابق، غرامت و جلب رضایت است که منفرداً یا مجتمعاً بر طبق مقررات این فصل صورت می‌گیرد.

توقف و عدم تکرار

ماده ۳۰ طرح مسئولیت بین‌المللی دولت‌ها دولت مسئول را متعهد می‌داند که الف- در تداوم فعل، آن را متوقف کند و ب- در صورتی که شرایط ایجاب نماید اطمینان و تضمینات مناسبی برای عدم تکرار آن ارائه نماید. تعهد به متوقف ساختن عمل نادرست تا زمانی باقی است که عمل لحظه می‌تواند از نادرست وجود یا ادامه داشته باشد در حملات سایبری دولت صدمه دیده در هر دولت مهاجم درخواست توقف عمل نادرست را بنماید. در این صورت دولت مسئول با شناسایی عوامل متجاوز یا قطع اینترنت لازم است به تعهد خود مبنی بر توقف عمل متخلفانه عمل نماید. برای تضمین به عدم تکرار در مواردی دولت‌ها درخواست می‌کنند دستورات خاصی صادر شود یا رفتارهای خاصی اتخاذ شود در حملات سایبری که ناشی از فعل اشخاص خصوصی بوده باشد با اصلاح قوانین ناظر بر ارائه خدمات اینترنتی و جرایم اینترنتی تضمین به عدم تکرار امکان پذیر است.

اعاده وضع به حال سابق و غرامت

اصولاً خسارات وارد شده باید به صورت کامل جبران شود. بدین ترتیب که تا آنجایی که ممکن است تمامی آثار ناشی از عمل متخلفانه را از بین برده و دوباره وضعیتی را برقرار کند که با وجود تمام احتمالات می‌توانست در صورت عدم وقوع آن عمل غیرحقوقی وجود داشته باشد. نخستین روش جبران خسارت در ماده ۳۱ طرح مسئولیت بین‌المللی دولت‌ها اعاده، وضع به حال سابق است، این روش بر پرداخت غرامت اولویت دارد بدین معنا که ابتدا دولت زیان‌زننده از طریق اعاده به وضعیت سابق خسارات وارده را جبران کند و اگر این امر میسر نشد یا کفایت نکرد، از روش‌های دیگری برای جبران استفاده نماید دولت مسئول در صورتی مکلف به اعاده به وضع سابق است که این اعاده به لحاظ مادی غیر ممکن نبوده و یا به طورکلی نامناسب نباشد.

در حملات سایبری با فرض اینکه این خسارات غیرمادی هستند آیا برای دولت مسؤول این امکان فراهم خواهد شد تا سیستم‌های مورد نفوذ قرار گرفته را به حالت سابق اعاده کند؟ در اکثر مواقع این خود سیستم‌ها نیستند که مورد حمله قرار می‌گیرند، بلکه اطلاعات سری و امنیتی آن‌هاست که مورد نفوذ و تغییرات قرار میگیرد و نیاز دارند که مجدداً کدبندی شوند. به نظر می‌رسد در این شرایط دولت قربانی حملات سایبری نمی‌تواند بار دیگر به دولت حمله‌کننده اعتماد کرده و سیستم‌های خود را برای بازیابی در اختیار آن دولت قرار دهد چرا که امکان این وجود دارد که دولت حمله‌کننده راه‌های

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-07]

نفوذ بی‌دردسری برای حملات آتی خود در سیستم‌ها ایجاد کند. لذا در حملات سایبری اعاده وضعیت به حالت سابق به طور عملی تقریباً غیر ممکن است.

پرداخت غرامت رایج ترین روش جبران خسارات قلمداد شده است. در این خصوص ماده ۳۶ طرح مسئوولیت بین‌المللی دولت‌ها بیان میدارد که دولت مسئول در نتیجه ارتکاب عمل نامشروع موظف است که با پرداخت غرامت خساراتی را که به وسیله اعاده وضع سابق قابل جبران نمی‌باشند، جبران نماید. خسارات اعم از خسارات مادی و معنوی است و دولت زیان‌زننده ملزم به جبران هر دو زیان است برای پرداخت غرامت حتماً باید ضرری به دولت صدمه دیده وارد شده باشد و صرف نقض حقوق، بدون ورود خسارت، هر چند که موجب مسئولیت دولت است از طریق پرداخت غرامت جبران نخواهد شد لذا می‌توان گفت که پرداخت غرامت جنبه تنبیهی ندارد بلکه ویژگی اصلی آن ترمیمی بودن آن است.

تنها خساراتی مشمول پرداخت غرامت می‌شود که قابل ارزیابی مالی باشند. این خسارت ممکن است به خود دولت یا اتباعش وارد آید که خسارات وارد بر آنها هم ممکن است شخصی یا مالی باشد.

شاید بتوان خساراتی در اثر برخی حملات سایبری وارد می‌شود را به دو دسته خسارات مادی و معنوی تقسیم نمود خسارات وارده به تأسیسات زیر ساختی مانند بانک‌ها، سدها، تأسیسات هسته‌ای، سیستم حمل و نقل و غیره خساراتی مادی تلقی می‌شوند. اما چون نتیجه مستقیم حملات نیستند، ممکن است به جهت فقدان رابطه سببیت میان حمله و خسارت مشمول غرامت نگردد. به طور مثال حملات سایبری به وب سایت‌های مهم دولتی استونی در سال ۲۰۰۷ موجب نافرمانی مدنی وسیع آشوب‌هایی شد که منجر به زخمی‌شدن ۱۵۰ نفر و کشته شدن یک تبعه روسی گردید میان صدمات و تلفات انسانی و حملات سایبری به استونی رابطه سببیت نزدیکی وجود ندارد و لذا دریافت غرامت از این جهت با مشکل مواجه خواهد شد. همچنین خسارات معنوی مانند خسارات به اطلاعات و دستاوردهای اطلاعاتی دولت جنبه معنوی دارد که محاسبه میزان صدمه به این بخش آسان نخواهد بود برای جبران این نقیصه می‌توان روش خسارت تنبیهی در حملات سایبری در نظر گرفته شود.

خواستگاه اصلی این خسارت در حقوق کامن لا باشد. با توجه به اینکه محاسبه خسارت وارد شده در اثر حملات سایبری اعم از خسارات مادی و معنوی ممکن و دقیق نیست و در اکثر مواقع حتی مبهم است و حتی ممکن است بعدها آسیب‌های وارد شده مشخص شوند این روش به انصاف نزدیک‌تر است.

جلب رضایت

جبران خسارت به این روش می‌تواند به شکل تأیید نقض تعهد، ابراز تأسف، معذرت خواهی رسمی یا دیگر اشکال مناسب صورت پذیرد. اصولاً جلب رضایت در ارتباط با زیان‌هایی که به لحاظ مادی قابل ارزیابی نمی‌باشند به کار گرفته می‌شود این روش جبران خسارت را نمی‌توان ابزاری مناسب برای جبران خسارت دانست به همین دلیل است که ماده ۳۱ طرح مسئولیت بین‌المللی دولت‌ها زمانی دولت مسؤول را وادار به استفاده از جلب رضایت می‌کند که نتواند از اعاده وضع به حال سابق یا پرداخت غرامت استفاده کند.

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-07]

در حملات سایبری ممکن است اظهار ندامت روش مناسبی برای جبران،باشد، چه آنکه در بسیاری از موارد حمله سایبری با هک سایت‌های اساسی دولت قربانی همراه است این سایت‌ها که زمانی از سوی دولت مهاجم هک شده بودند مکان مناسبی برای انتشار عذرخواهی همان دولت است. البته ممکن است اظهار ندامت هیچگاه روش متناسبی با خسارات وارده مانند از دست رفتن اطلاعات امنیتی و ملی دولت تلقی نشود، اما می‌توان جلب رضایت را یک روش مبتنی بر نزاکت بین‌المللی پس از حمله سایبری دانست.

نتیجه‌گیری:

باعنایت به مفهوم مسئولیت مدنی معنای مسئولیت مدنی دولت هم روشن می‌شود. و آن اینکه خسارت‌هایی که از جانب دولت و مؤسسات دولتی به افراد وارد می‌شود باید از سوی آن‌ها جبران شود به عبارتی بنا بر اصل مسئولیت مدنی، دولت در ازای اعمال و تصمیم‌های خود در مقابل شهروندان پاسخگو. باشد و چنانچه بنا به مصلحت، تصمیمی‌اتخاذ کرد و یا اقداماتی را انجام داد که به نفع و صلاح دید عموم مردم است، هزینه‌ها و خسارت‌های وارده از اعمال آن نیز نباید بدون جبران باقی بماند و از سوی جامعه موظف به جبران ضرر و زیان و خسارتهای وارده به افراد، شرکت‌ها و صنعت گران در این زمینه می‌باشد. بر طبق مطالب مذکور پیگیری مسائل مربوط به مسئولیت دولت بر اساس قوانین موجود و کلاسیک در فضای عینی و حقیقی صورت می‌پذیرد حال آنکه به جهت پیشرفت علم و تکنولوژی و بهره مندی روزافزون از فضای مجازی، دولت نیز در ارائه انواع خدمات خود به جرگه کاربران این فضا پیوسته است و جایگزینی دولت الکترونیک به جای دولت سنتی محصول بهره مندی از چنین فضایی است. هر نوآوری جدید علاوه بر مزایای بی‌شماری که خواهد داشت معایبی نیز در پی دارد که دولت‌ها نیز به جهت بهره‌مندی از فضای سایبر که به جهت پیشرفت تکنولوژی مورد توجه بسیار قرار گرفته است از معایب این فضا به دور نمانده اند و ممکن است به هنگام ارائه خدمات اجتماعی و رفاهی به شهروندان بر اثر تقصیر یا خطای کارمند یا دستگاه دولتی خساراتی اعم از معنوی و اقتصادی به بار آورند که این امر دولت را در جایگاه مسئول قرار خواهد داد و یا ممکن است دولت‌ها در عرصه بین‌الملل وارد حریم اطلاعاتی یکدیگر از طریق فضای سایبر شوند تا به زیر ساخت‌های حساس و حیاتی در بخش‌های اقتصادی،ن ظامی، سیاسی و... ضربه وارد آورند که این عمل آنها نیز بر اساس حقوق و عرف بین‌الملل مسئولیت بین‌المللی آن‌ها را در پی خواهد داشت. بر این اساس به جهت ماهیت منحصر به فرد فضای سایبر و عدم عینیت نداشتن آن و ویژگی گمنام ماندن در این فضا ارتکاب جرم به شکل آسان‌تر و سریع‌تر از فضای حقیقی صورت می‌پذیرد.بدین جهت مفهوم مسئولیت دولت و ارتکاب جرم در این فضا به شکل متفاوتی از فضای حقیقی قابل بررسی و رسیدگی است چرا که در فضای عینی کشف جرم،محل ارتکاب آن، دستگیری مجرم و در نهایت مجازات آن به راحتی و بر طبق قوانین موجود صورت پذیرد اما فضای مجازی قابلیت‌های فضای حقیقی را نداشته و به جهت ویژگی‌هایی که بیان شد ارتکاب جرم در آن بسیار آسان‌تر از فضای عینی است و نیز پیگیری، جرم، کشف مجرم و مراحل رسیدگی به جرم و مجازات بسیار سخت‌تر و دست نیافتنی‌تر از فضای حقیقی است حال آنکه فضای سایبری نیز بدین جهت که پدیده‌ای بدیع باشد قدمت تدوین قوانین مناسب و کاربردی در این فضا بسیار کمتر می‌باشد و دارای خلاهای بی‌شماری در زمینه تدوین قوانین است.در حوزه مسئولیت دولت در فضای سایبر نیز

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-07]

نمی‌توان به مبانی قانونی فضای حقیقی بسنده نمود در نتیجه لزوم بهره‌مندی از قوانین مناسب و کاربردی با چنین فضایی کاملا مشهود می‌باشد که در تدوین بعضی از قوانین اقداماتی صورت پذیرفته ولی در بعضی بخش‌ها هنوز ضعف‌هایی دیده می‌شود.

مسائل و موضوعات کامپیوتری از حیث تعقیب و دادرسی نیز با چالش و تحول روبروست. آیین دادرسی مدنی بایستی به دنبال یک تعقیب موثر جرم در زمینه تکنولوژی اطلاعات باشد. زیرا این فناوری نوین رشد فزاینده ای در زمینه‌های اقتصادی و زندگی اجتماعی داشته و مشکلات جرم یابی خاصی را نیز به دنبال آورده است. در اثر کوشش و مداخله سازمان‌های بین‌المللی و منطقه‌ای همچون سازمان همکاری و توسعه اقتصادی، شورای اروپا جوامع اروپایی سازمان ملل... همکاری‌های بین‌المللی در زمینه حقوق اطلاعاتی و تکنولوژی کامپیوتری به سطح بالایی رسیده است ولیکن باید تعاون و همکاری بیشتری بین کشورها انجام پذیرد چرا که قسمت اعظم اقداماتی که تاکنون در سطح بین‌المللی صورت گرفته تنها در مناطق محدودی از جهان انجام پذیرفته است و چالشی که در آینده باید وجود داشته باشد گسترش و اشاعه همکاری‌های بین‌المللی به بخش‌های دیگری از جامعه جهانی است. ضمن این که سرعت اجرای تدابیر امنیتی و جلوگیری از جرایم و حملات سایبری باید با توسعه روز افزون تکنولوژی همگام باشد تا نتیجه‌ای در خور انتظار حاصل گردد.

منابع:

آشوری، محمد(۱۳۹۸)، عدالت کیفری، تهران، کتابخانه گنج دانش.

آشوری، داریوش (۱۳۹۲)، دانشنامه سیاسی، چ ۹، تهران، نشر مروارید.

آنجلیز، جینا دی(۱۳۹۳)، جرایم سایبر ترجمه سعید حافظی و عبدالصمد خرم آبادی، تهران، نشر دبیرخانه شورای‌عالی اطلاع‌رسانی.

اجلالی، علی اکبر(۱۳۹۲)، شهر الکترونیک تهران، انتشارات دانشگاه علم و صنعت ایران.

اردبیلی، محمد علی(۱۳۹۳)، حقوق جزای عمومی، ج ۲، تهران، میزان.

انصاری، باقر(۱۳۸۴)، حقوق ارتباطات جمعی تهران، دانشکده علوم ارتباطات دانشکده علامه طباطبایی.

باستانی، برومند(۱۳۹۹)، جرایم رایانه‌ای و اینترنتی، تهران، انتشارات بهنامی.

بردبار، محمد حسین(۱۳۹۱)، درآمدی بر حقوق ارتباط جمعی، تهران، نشر ققنوس.

بروجردی، مهدخت(۱۳۸۳)، حریم خصوصی در جامعه اطلاعاتی، تهران، نشر اتفاق.

جلالی فراهانی، امیرحسین، باقری اصل، رضا(۱۳۹۹)، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، دفتر ارتباطات و فناوری نوین.

حسن‌بیگی، ابراهیم(۱۳۹۴)، «حقوق و امنیت در فضای سایبر»، تهران، نشر مؤسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات ابرار معاصر.

حسینی نژاد، حسینعلی(۱۳۹۰)، مسئولیت مدنی، تهران، جهاد دانشگاهی دانشگاه تهران.

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-07]

ایمانی، عباس(۱۳۹۱)، «حمایت از حق خلوت آدمیان در عصر اطلاعات» مجله پژوهش‌های حقوقی، مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های نشر دانش، ش ۲.

پویان، گلسارا(۱۳۹۸)، «راهکارهای حمایت از اسرار تجاری الکترونیک»، مجله کانون وکلای دادگستری مرکز، ش پیاپی ۲۰۴ و ۲۰۵.

جلالی فراهانی، امیرحسین(۱۳۸۵)، «صلاحیت کیفری در فضای سایبر» مجله فقه و حقوق، ش ۱۱، «تروریسم سایبری»، مجله فقه و حقوق، ش ۱۰.

بهنام (۱۳۹۸)، «تحلیل اقتصادی حقوق مسؤلیت مدنی حوادث»، فصلنامه حقوقی مجد، ش ۱۱.

دبیرخانه شورای‌عالی انفورماتیک کشور(۱۳۹۱)، «حمایت از داده حمایت قانونی از حریم خصوصی اشخاص در فضای سایبری».

دانش کیا، ماهرخ(۱۳۹۳)، «گسترش جرایم اینترنتی و رایانه‌ای»، نشریه صدای عدالت.

راجی، سید محمدهادی(۱۳۹۵)، «نگاهی به قانون تجارت الکترونیک»، فصلنامه نشریه حقوقی گواه، ش۶،۷.

صادقی، محمود، یوسف، خلج(۱۳۹۶)، «حمایت از مالکیت ادبی و هنری و حقوق مرتبط در محیط مجازی»، فصلنامه فقه و حقوق، سال چهارم، ش۱۵.

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-07]

The Position of Government's Civil Responsibility in Cyberspace with Emphasis on International Law Regulations

Pardis Karimpur[1]

Abstract:
The topic of the upcoming article is the place of civil responsibility of the government in the cyber space. Since civil responsibility is one of the most important parts of civil rights, this responsibility may occur as a result of the direct or indirect action of the government in its general sense and government employees in a specific sense or persons who act under the will of governments. Currently, many social and welfare services in most countries are provided by the government electronically and online in cyber space. In order to provide these services, as a result of the fault or error of the government and government employees, damage may occur to private individuals, etc., and in case of damage, the issue of the government's responsibility in the cyber space will be realized. In the international arena, governments can engage in cyber warfare, which is an emerging concept in the international arena, through the cyber space, and cause damages to the target government, which may have harmful consequences in the economic, political, military, and... follow. All these issues in the international arena may create international responsibility for the guilty government, which according to international law and custom, the wrongful government will be required to compensate the damage in various ways, including stopping and not repeating obtaining consent and paying compensation. This treatise also tries to examine the responsibility of the government in the cyberspace according to the regulations of international law.

Keywords: Civil Responsibility, Government, Cyberspace, International Law.

[Downloaded from jlawst.ir on 2026-11-07]

1- Master's student in Law, Islamic Azad University, South Tehran Branch, Tehran, Iran. (Author)